

איך מקיימים מצות סיפור יציאת מצרים, באופן שיחדור לתוך תוכו של לבנו ועצמותינו?!

« סתירה בין שני טעמי אכילת מצה!! »

הוא ששיג את הענין של יוצאי מצרים, שיצאו לתכלית של 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים להיות לכם לאלקים', והוא ענין העבדות לה, ועיי"ש שהוסיף עוד את דברי הרמב"ן בפרשת יתרו שכ' דהעבדות הזאת חלה בהם ע"י שקיבלו עליהם עול מלכות שמים, וא"כ כמוני כמוהם, שגם אנו צריכים לקבל עלינו עול מלכות שמים בלילה הזה, ועיי"ז להיות עבדי ה' כיוצאי מצרים.

וממשיך שם עוד (ע' קמו) וכותב: "וכן אין עצה ואין תבונה להיות 'כאילו יצא ממצרים' בזכירה והתבוננות לבד, ואפי' כולנו חכמים כולנו נבונים בלא כל ה'סדר' לא יצא התכלית ולא נכיר טובה בכדי להעשות 'יוצאי מצרים', מוכרחים לסדר ודיניו ד' לשונות של גאולה, ואפי' עני המחזר על הפתחים צריך להיסב ולשתות יין (כמבואר בפסחים צט.), שלכאורה מוזר הוא, אבל לפי המתבאר הוא פשוט, שבאופן אחר א"א להגיע לידי דרגת 'יוצאי מצרים', עכ"ל.

« היתר לומר הלל רק אם קיים מצות 'לראות את עצמו'! »

והנה, במשנה (פסחים קטז): נחלקו בית שמאי ובית הלל, עד היכן אומר בחלק הראשון של הלל. וז"ל המשנה: "עד היכן הוא אומר, בית שמאי אומרים, עד 'אם הבנים שמחה', ובית הלל אומרים עד 'חלמיש למעינו מים'".

ולא נתבאר בבבלי טעם פלוגתתם. אמנם בירושלמי (פ"ה ה"ה) מצינו ביאור פלוגתתם, וכמו שאמרו בזה"ל: "אמרו להן בית שמאי, וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יציאת מצרים, אמרו להן בית הלל, אילו ממתין עד קרות הגבר עדיין לא הגיעו לחצי גאולה, היאך מזכירין גאולה, ועדיין לא נגאלו, והלא לא יצאו אלא בחצי היום, שנאמר וַיְהִי בְעֶצְמָם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יוֹם הַיּוֹם (שמות יב, נא), אלא מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק (-פ"י גמור)".

מבואר בדברי הירושלמי, דטעמא דב"ש הוא שאין לומר בצאת ישראל ממצרים קודם חצות משום שעדיין לא יצאו ממצרים עד אחר חצות, ולא עוד, אלא דגם ב"ה מודים לדברי ב"ש מעיקר הדין, אלא דא"כ גם לאחר חצות אינו ראוי לאומרו כי עדיין לא יצאו עד למחר בחצי היום, ולא אמרו ב"ה לאומרו קודם חצות אלא משום שהתחיל במצוה ואומרים לו גמור.

ודברי הירושלמי צריכים ביאור טובא, דלכאוף מה פשר טענתם של ב"ש, וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יציאת מצרים וכן במה שאמרו ב"ה 'היאך מזכירין גאולה ועדיין לא נגאלו', דלמה אינו ראוי לומר הלל בזה"ז קודם חצות על מה שאירע אז בימיהם אחר חצות, או אפילו ביום, אטו משום שלא נגאלו עדיין קודם חצות א"א לומר עליו הלל קודם חצות בזמן הזה.

« חיוב ההלל רק על נס שקרה לאדם בעצמו »

ונראה דמבואר מזה להדיא בדברי הגרי"ז (חידושי הגרי"ז עה"ת, סטנסייל-הגדש"פ) בביאור שיטת רב האי גאון (שהביא הר"ן בפרק ערבי פסחים

מצינו שתי טעמים במצוות אכילת מצה שלכאוף סותרים אהדדי. **הגמ'** במסכת פסחים (קטז): אומרת, "...דבר אחר לחם עוני, עני כתיב, מה עני שדרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה, דבר אחר, מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה אף כאן נמי הוא מסיק ואשתו אופה". ועפי"ז טעם זה אנו אומרים בנוסח ההגדה, 'הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים'.

אולם מאידך גיסא אנו רואים בהמשך ההגדה טעם אחר למצות מצה. בנוסח ההגדה אנו אומרים (ע"פ דברי הגמ' פסחים שם) 'רבן גמליאל אומר כל שלא אמר וכו', מצה זו שאנו אוכלים על שום מה וכו', שלא הספיקו בציקם של אבותינו להחמיץ וכו'. ולפי"ז יוצא שמצות אכילת מצה בפסח הוא דוקא זכר לחירות, כי זה מזכיר אותנו את החיפזון בעת יציאתנו ממצרים, ולא את העוני והצרות שהיתה מנת חלקינו בעת השיעבוד במצרים.

עוד צ"ב, איך בכלל יכול רבן גמליאל לתת טעם למצות אכילת מצה משום שהוא זכר ליציאת מצרים, הרי הקב"ה ציוה אותם לאכול מצה עוד בהיותם תחת סבלות מצרים, כמ"ש על מצות ומרורים יאכלוהו (במדבר ט, יא), שפסוק הזה נאמר לבני ישראל עוד בהיותם במצרים.

« מצוות סיפור יציאת מצרים - להקנות ענין ה'עבדות' להקב"ה!! »

בספר דעת חכמה ומוסר (ח"א עמוד קכד, מהמשגיח ר' ירוחם זצ"ל) מבאר את ענין חיוב סיפור יציאת מצרים במתק לשונו כדלהלן: "הנה ענין חיוב סיפור יציאת מצרים וכל עניני הסדר הם כמו שגילה לנו בעל ההגדה 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', מצות עשה של יציאת מצרים אינה בכדי לספר מה שקרה לדור המדבר, אלא כמו שבעל ההגדה מורה לאדם שכל אחד יתעסק ביציאת מצרים שלו. 'ואילו לא הוציא הרי אנו ובנינו וכו'', שירגיש כל אחד בעצמו את השעבוד בגופו ונפשו, ושהוא בעצמו היוצא ממצרים, וזהו תכלית המכוון שבמצוה זו, ונמצא שאותו ענין שהיה לאבותינו ביציאת מצרים אותו עסק עצמו הוא לנו עכשיו".

"והתכלית שיצא מיציאת מצרים בדור ההוא - צריך שיתהוה גם אצלנו, כיון שגם אנו צריכים להעשות מיוצאי מצרים ממש, וכמונו כמוהם ענין יציאת מצרים הוא 'להיות לכם לאלהים' 'להיות לו לעם נחלה' שיצאו מרשותו של פרעה ונכנסו לרשותו של הקב"ה, שזהו תכלית יציאת מצרים וכו'".

"וטעות הוא במי שחושב שתכלית יציאת מצרים הוא שתצא מזה 'אמונה' לבד, דא"א ולא ניתן לאמר כן, שתכלית "האמונה" הוא גם שמזה תצא עבדות, וראיה לדבר מבעל ההגדה עצמו שאילו היה כל היסוד רק שיתאמתו אצלנו הנסים של יציאת מצרים למה לו שיראה את עצמו כאילו הוא עצמו מיוצאי מצרים". עכ"ל.

הרי מבואר דהענין שחייב לראות עצמו כאילו הוא מיוצאי מצרים

ומבאר, ביסוד נורא וחוֹשֵׁב שְׂכָדָי להעתיקו במלואו, וז"ל: "ועתה בני, אם בינה שמעה זאת, והטה אֶזְנוֹךָ ושמע (משלי כ"ז), אלמדך להועיל בתורה ובמצות. דע, כי « האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבתיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעלות נמשכים הלבבות."

"ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, חפץ בתורה ובמצות, אם יעסק תמיד בדברים של דפי, כאלו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומנהו באמנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אמנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל האדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו. ועל כן אמרו חכמים ז"ל (מכות כ"ג, ב) רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, כדי להתפייס בהן כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו להטיב לנו באחריתנו. כי מתוך הפעלות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד. ורמזו ז"ל על זה (מנחות מג, ב), באמרם כל מי שיש לו מזוזה בפתחו וציצית בבגדו ותפלין בראשו, מבטח לו שלא יחטא, לפי שאלו מצות תמידיות, ונפעל בהן תמיד."

"לכן אתה ראה גם ראה, מה מלאכתך ועסקך, כי אחריהם תמשך ואתה לא תמשכם. ואל יבטיחך יצרך לומר, אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלהים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים, בשוקים וברחובות, להתלוץ עם הלצים, ולדבר צחות, וכיוצא באלו הדברים שאין מביאין עליהן אשמות וחטאות, הלא גם לי לבב כמו הם, קטני עבה ממתניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם. אל בני, השמר מפניהם, פן תלכד ברשתם. רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם, ואתה את נפשך תציל."

"ואחר דעתך זה, אל יקשה עליך מעתה רבוי המצות בענין זכירת נסי מצרים, שהם עמוד גדול בתורתנו, כי ברבות עסקינו בהם, נתפעל אל הדבר, כמו שאמרנו, "עכ"ל דבריו היסודיים מאין כמוהו."

« ישוב הסתירה »

ולפי"ז מובן היטב מה שנראה הסתירה שבין שתי טעמים לאכילת מצה, שהאמת היא, ששניהם חייבים ושניהם אמת. כי כדי שהאדם יוכל לקיים 'לראות את עצמו' ברמה הגדולה ביותר, פשוט וברור שהאדם צריך קודם כל להתבונן ולהכניס את עצמו למצב של 'עוני', להרגיש בעצמו את השיעבוד, וכמו שאמרנו חז"ל (במשנה (פסחים) 'מתחיל בגנות'.

ורק אח"כ כאשר הגיעו 'לראות את עצמו' את השיעבוד, אז חייב עליו להתבונן בחלק של 'השבח' של הנסים והנפלאות, תחושת ההצלה והישועה, ולהיזכר בהחיפזון שעטף את כולם בעת יציאתם ממצרים, עד שלא יכלו להתמהמה לאפות המצות חמץ.

ולכן שפיר אמרינן בסוף ההגדה את דברי רבן גמליאל ש'כל שלא אמר שלשה דברים אלו לא יצא ידי חובתו', כי בודאי שהתכלית של הלילה היא להגיע 'לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', אולם שכאמור מצב הזה אינו בא לידי ביטוי אמיתי אלא כשקדם לו התחושה של ה'לחם עוני' שאכלו אבותינו במצרים.

דהלל של ליל פסח הוא מדין הלל של שירה ולא הלל של קריאה (יעוין בדבריו בחידושי מרן ר"ז הלוי הל' חנוכה פ"ג ה"ז), וביאר דהלל של שירה הוא מדין הלל שתקנו לקרות על כל צרה וצרה שלא תבוא, והלל זה לא נתקן אלא למי שהיה בצרה וניצל, דעל ההצלה שלו אומר הלל מדין שירה.

ומה שאומרים אותו בליל פסח, אע"פ שלא היינו אנחנו במצרים ולא ניצלנו משיעבוד מצרים, - ביאר הגרי"ז - משום דנחשב כאילו נגאלנו אנחנו בעצמינו משיעבוד מצרים, כמו שאומרים בהגדש"פ

והוא לשון המשנה הנ"ל: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים... לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל... ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה... הללויה הללו עבדי ה'."

וביאר, דהדברים הם כפשוטם ממש 'כאילו הוא יצא ממצרים' בלילה הזה, ונחשב עכשיו כשעת ההצלה ממש, לכך אומרים 'לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל' דהיינו הלל של שירה, עכת"ד הגר"ז.

ולפי דבריו מובן היטב, מה שאמרו בית שמאי 'וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יציאת מצרים' ומה שאמרו ב"ה 'היאך מזכירין גאולה ועדיין לא נגאלו', דמאחר שאומר הלל כאילו הוא יצא ממצרים עכשיו ממש, א"א לאומר קודם חצות כי לא יצאו אז קודם חצות, והרי צריך הוא לראות את עצמו כאילו הוא יוצא עכשיו ממצרים, ולומר הלל של שירה מתוך ההצלה, ואיך אפשר לומר בצאת ישראל ממצרים' ועדיין לא נגאלו, ונמצא דדברי הירושלמי הם מקור גדול לדברי הגרי"ז.

בענין זה כתוב בספר **עמק ברכה** (לתלמיד הבריסקער רב (הגר"א פומרנצ'יק זצ"ל)) בזה"ל: "הנה מו"ר הגאב"ד דבריסק שליט"א אמר בשם אביו מרן הגר"ח הלוי ז"ל, דיש לעיין אם יבוא נביא בשם ה' ויאמר שה' יעשה לישראל נס או אם ימצא מי שיהיה לו בטחון גמור בה' וכו' שבהחלט יעשה ה' לו נס, האם ראוי בכהאי גוונא לומר שירה מיד קודם הנס, ולצאת בזה ידי חובת שירה."

"ואמר שזה ביאור הכתוב בתהלים וְאֲנִי בְּחֶסֶדְךָ בְּטַחְתִּי יָגַל לְבִי בִישׁוּעַתְךָ (תהלים ג', ו), פי' אף שיש לי בטחון גמור בישועתך, בזה רק 'יגל ליבי בישועתך', אבל מתי 'אשירה לה', 'כי גמל עלי', לאחר שגמל עלי, והיינו לאחר הנס אז אשירה לו, שזהו דין בשירה על הנס שאין אומרים השירה אלא לאחר הנס", עכ"ד.

היוצא לנו מכל זה, שעד כמה שזה נוגע גם לענין הלכתי מובהק של אמירת הלל, יש חובה של 'לראות את עצמו כאילו הוא יצא מצרים'.

« **הקב"ה 'הוציא' אותנו ממצרים, או 'מוציא' אותנו ממצרים...!?** »

באור החיים הק', על הפסוק אֶל מוֹצִיָאם מִמִּצְרַיִם (במדבר כג, כב), מדייק שלא כתוב בלשון עבר 'הוציאם' אלא בלשון הווה 'מוציאם'. והטעם כי הכח וההארה של יציאת מצרים מתחדש בכל שנה מחדש בליל התקדש חג, והיא גאולה רוחנית שיורדת בכל שנה לכל יהודי. וזהו הטעם שאנו אומרים בהגדה 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים'. [והרמב"ם (פ"ז מהל' חמץ ומצה ה"ו) מוסיף, שכאילו 'עכשיו' יצא ממצרים].

בספר החינוך (מצוה טז) על המצוה 'ועצם לא תשברו בו' מקשה, מדוע ציוה לנו הקב"ה על כל כך הרבה דברים זכר ליציאת מצרים, הלא היה מספיק לכאן לעשות זכר אחד לנס, כדי שלא ישכח.